

Türk Destanları

Türk Destanları

Muhammet ÇALIK, Mustafa BAYER, Ali İŞYAPAN,
M. Burak HABİBOĞLU, Özge ZENGİN ALAN,
Neslihan HABİBOĞLU, Gözde TÜRKMEN, Cihan PINAR,
Huriye POLATOĞLU, Büşra PAKSUZ, Şennur BEYSE,
Ebru SİVRİKAYA EROL, Harun FATSAL, Eyyüp YILDIRIM,
Ayşegül ASLANTÜRK ALKAN, Mehmet Hanifi ALTIN,
Muhammet İLERİ

Kapak Tasarımı

Ayşegül ASLANTÜRK ALKAN

Mizanpaj

Seval ÇALIK

Editör

Esmâ Nur Ayşe ÇELİK BAŞAK

1. Basım, Aralık 2024

ISBN

978-625-5993-18-2

Yayınevi

Ak Oruçoğlu Yayınları
Kitap Basım, Yayın ve Tanıtım Hizmetleri
Büyük Sanayi Cad., Elif Sok., No 7/197,
İskitler, Altındağ/ANKARA
+905326220774
www.akorucoglu.com

Yazardan okura...

İÇİNDEKİLER

Giriş	9
Türk Sözcüğünün Anlamı	11
Destanların Özellikleri ve Oluşumu	13
Destanların Sınıflandırılması	16
İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Destanları	17
Oğuz Kağan Destanı	31
Alp Er Tunga Destanı	59
Şu Destanı	63
Ergenekon Destanı	66
Bozkurt Destanı	73
Türeyiş Destanı	75
Göç Destanı	76
Yaradılış Destanı	81
İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Türk Destanları	87
Manas Destanı	87
Satuk Buğra Han Destanı	93
Köroğlu Destanı	95
Cengiz Han Destanı	115
Battal Gazi Destanı	117
Danişmend Gazi Destanı	125
Timur Destanı	136
Edige Destanı	137
Kaynakça	144

*“Türk’ün destanları, tarih sahnesini titreten kahramanlıkların
yankısıdır!”*

ÖN SÖZ

Medeniyeti yüzlerce binlerce yıl önceye dayanan milletlerin kültürel birikimleri kendini yazılı metinlerde, tarihi eserlerde, sözlü edebiyatta ortaya çıkarır. Nitekim yapılan kazılarda ve anlatılarda ortaya çıkan medeniyetlerde Türklere ait izler günümüze ulaşmaktadır. Yine binlerce yıl tarihi olan Çin kaynaklarında Türklerden bahsetmektedir.

Var olan bu geniş kültürel birikim Türk tarihinin ve edebiyatının ana temalarını oluşturur. Türklerin yüzyıllar içinde yer değiştirmeleri, göçleri savaşları Türk edebiyatında karşımıza destanlar, efsaneler, siyasetnameler, halk hikayeleri, sagu ve savlar olarak çıkmaktadır.

İlk yazılı metinleri 7. yüzyıllarda ortaya çıkmış ve bu metinlerdeki işlenmiş dilin gelişim düzeyi incelendiğinde mecazlar, savlar, deyimler ve kalıp ifadelerin varlığı görüldüğünde ilerleyen yıllarda Türk edebiyatının temelini oluşturacağı anlaşılmıştır.

Türk yazınının temelini oluşturan Çoyren Yazıtları, Orhun Kitabeleri, Divan-ı Lugat-it Türk, Seyehatname gibi eserlerin varlığı halk arasında da sözlü edebiyatın oluşumuna ön ayak olmuştur. Türk yaşamını, toplumun değerlerini, örf adetleri, inançlarını halk sözlü edebiyatla ortaya koydu.

Mitoloji; bir din veya bir halkın kültüründe tanrılar, kahramanları, evren ve insanın yaşamına dair, değerleri anlatan, efsanelerin doğuşlarını, anlamlarını yorumlayıp inceleyen, kahramanlıklarını ve mucizelerini ele alan alandır.

Türkçe sözlükte “Mitleri, doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan, inceleyen bilim... Tarih öncesi tanrılarının efsanevi serüvenlerini anlatan ve bir topluluğun duygularını, anlayışını ve özlemlerini göstermesi bakımından değeri, bütünü esatir.” şeklinde karşımıza çıkar.

Eski Yunan’da ise “Geçmişte söylenenlerin tekrar edilmesi” anlamında kullanılmaktadır.

Türk mitolojisinin temelinde de destanlar ve efsaneler yer almaktadır. Yunanlar mitolojilerine çok tanrılı inançlarını taşıırken tek tanrı inancı olan Türkler daha çok kahramanlıklarını, aşklarını ve mucizelerini taşımıştır.

Bu eserde Türk destanlarını ve zaman içinde geçirmiş olduğu süreci inceleme fırsatı bulacaksınız. Türklerin savaşçı ve göçebe bir millet olmasının yansıması kendini Türk destanlarında göstermiştir. Sosyolojik değişimler de destanların anlatımına ve konusuna etki etmiştir. Bu bakımdan destanlar İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası şeklinde iki grup olarak karşımıza çıkıyor.

Destanlar incelenirken ve yazıya aktarılırken karşılaşılan en büyük sorun yüzlerce yıl önce kullanılan dilin günümüz diline çevrilmesi ve destanın tam metnine ulaşma şeklinde oldu. Sözlü edebiyat ürünü olan destanlar özellikle komşu devlet kaynaklarından edinildiği kadarına dayanırken, eksik olan ya da Türkçeye çevrilirken anlaşılamayan bölümler halk arasında tamamlanmış ve gelecek nesillere öyle aktarılmış olabilir. Biz de bu eserde bazı destanların günümüz metnine çevrilmiş bölümlerine, bazı destanların manzum şekline, bazı destanların ise özet haline veya kısaltılmış şekline ulaşabildik. Farklı ülke kaynaklarında aynı destanın iki farklı versiyonu var ise onları da eklemeye özen gösterdik.

Eserin oluşması vesilesi ile eğitim hayatım boyunca destek olan değerli annem Ayşe ÇALIK'a, babam Hasan ÇALIK'a ve sevgili eşim Seval ÇALIK'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Eserin oluşum aşamasında katkılarını esirgemeyen sevgili yazar ve araştırmacı arkadaşlarıma da sozsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Muhammet ÇALIK

GİRİŞ

Türk edebiyatı ve Türk mitleri yazılı kaynaklardan önce sözlü edebiyatın ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk arasında anlatılagelen destan, efsane, savlar, atasözleri, deyimler, sagular zamanla yazıya geçmiş ve son şekliyle kalmıştır. Türklere ait tarihi belgeler hep başka milletlerle münasebetinde ortaya çıkmış ve yazıya aktarılmıştır. Bu kaynaklar Çinlilerin Türklere bahsettikleri ilk belge niteliğinde olup bir savaş sonrasına dayalıdır. MÖ 318 yılında Çin ile yapılan Kuzey Sanşi Savaşı'nda ve bunun sonunda yapılan anlaşmada Türklerin tarih sahnesindeki yeri yazılı hale gelmiştir. Bu tip kaynaklar çoğaldıkça Türk kahramanlıklarını anlatan mitler ortaya çıkmaya başlamıştır. Destanlarla beraber Türklerin yaşadıkları yerlere, yöneticilere, sosyal yaşamına da ulaşılmış oluyoruz. Ve halk arasındaki konuşmalar, anlatılar zaman içinde yayıldıkça bir edebiyat koluna bürünmüş şekliyle karşımıza çıkıyor.

İlk yazılı eserlerimiz 7. yüzyılda ise de bundan yüzlerce yıl öncesine ait Çin kaynakları Hun Türklerinden bahseder. Çin yazıtlarında yerleşim yeri olarak Orta Asya gösterilmektedir. Ama günümüzde yapılan araştırmalarda Anadolu'da bulunan medeniyetler günümüzden 13 bin yıl öncesine dayanır. Yayılmacı ve göçmen bir topluluk olan Türklerin sadece bir bölgede kalmadığı destanlarda da anlatılmaktadır.

Türk mitolojisi Çinliler ile mücadele içinde olduğumuzu ortaya koyarken Sümer dilinde kullanılan 160'a yakın Türkçe sözcük ve yine Anadolu'daki kazılar sonucu ortaya çıkarılan medeniyetler tarihin bize çok farklı yerleşim yerlerinde bulunduğumuzu gösterir

TÜRK SÖZCÜĞÜNÜN ANLAMI

Türk mitolojisinde destanları incelerken öncelikle Türk adından bahsetmek gerek. Türk adının anlamı ve kökeni neresi? Bu konuda da farklı bilgiler karşımıza çıkmaktadır.

Kutsal metinler Türkleri Nuh peygamberin oğlu Yafes'e dayandırır. Tevrat'ta da büyük iltifata mazhar olmuş millet olan Türkler dünyaya en çok yayılan millettir. Çok sayıda devlet kurmuş ve birçok doğal destana sahip olmuştur. Gerek kahramanlıkları edebileştirerek günümüze kadar ulaştırmıştır.

Geniş tarihi olan Türklerin "Türk" ismini alması konusunda ise değişik görüşler mevcuttur. Bilim çevrelerinde kabul edilen ilk kullanımı 1. yüzyılda Pomponius Mela ve Plinius adlı Romalı tarihçilerce kayda geçmiştir.

Tarihçi Koelle "Türk" kelimesinin kökünü "Tur-Tir" sayarak "çekmek, cezbetmek, çekici" anlamında anlatmıştır. Dil bilimci K. Fiok ise Türk kelimesinin aslının "Turkü" ve İskitçe "Deniz kıyısında oturan kişi" anlamını ifade ettiğini belirtir. Arap tarihçi İbn-i Fakih ise Türklerin Yecüc-Mecüc Seddi'nin arkasında bulunduğu ve Türk kelimesinin "Terk" yani "terkedilen" olduğunu söyler. Arap - İslam tarihçisi Gardizi, peygamber Nuh'un oğullarından Yafes'e verilen bölgenin ıssız olduğunu ve Türklere terk edildiğini, bunun için de Türk kelimesinin "Terk" anlamına geldiğini söyler. Kaşgarlı Mahmut'a göre "Türk" kelimesi "olgunluk çağı" anlamına gelir. A. Wambery'e göre türemek anlamına gelen "türeçen ve törü" "den doğmuş ve yaratılmış mahluk anlamındadır. Rus tarihçi W. Barthold'a göre ise Orhun Kitabeleri'nde geçen "kanunla düzenlenmiş, birlik kazanmış halk" anlamına gelen "türeli"; aynı şekilde Ziya Gökalp de "adet ve gelenek" demek olan "türeli" diye açıklar.

Etimolojik olarak birçok yazar-araştırmacı incelemelerinde Türk kelimesinin nereden ortaya çıktığını araştırmış, anlamına, kökenine ulaşmaya çalışmış ama farklı milletlerden araştırmacılar farklı sözcüklere ve anlamlara ulaşmıştır. Bunun sebebi birçok kaynaktan

“Türk” kelimesine ve Türkçe sözcüklere rastlanmasıdır. İşlenmiş ve yazılı metinleri bulunan Türklerin geniş tarihi ile yayıldıkları alana kültürlerini ve sözlü edebiyatını da bırakmış olmaları her bölgeden farklı açıklamaları da beraberinde getirmiştir.

En eski söyleniş şekli “Türük-Törük “ olan bu kelime zamanla değişime uğramış “Türk “ şeklini almıştır. Bu kelime de “doğan, türeyen, güç ve kuvvet “ anlamına gelmektedir.

Yine Çin kaynaklarında “Tu-kue”, Grek kaynaklarında “Thrak, Tyrkçe” Hint kaynaklarında “Turukha, Turuşka” ön Asya’da çivi yazılı metinlerde ülke adı olarak “Türki” kelimesi ile Asurca belgelerde “Turukku”,Tevrat’ta “Toghorma” olarak kullanılmıştır. Genel olarak “türemek “ anlamının kabul görmesi arkeolojik kazılarda kurdun emzirdiği çocuk tasvirleri de bu anlayışı desteklemektedir.